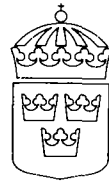

Lagutskottets betänkande

1985/86:8

om vissa frågor beträffande testamente

LU
1985/86:8

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet dels en motion (c) om testamentes giltighet m. m., dels en motion (s) om bevittnande av testamente.

Utskottet avstyrker bifall till motionerna.

Motionsyrkanden

Motion 1984/85:587 av Marianne Karlsson (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att testamente, som innehåller föreskrifter som avviker från gällande arvsregel, inte skall vara giltigt förrän det noga utretts om testator blivit utsatt för påverkan eller om förmånstagaren verkligen gjort sig mera förtjänt av arv än de lagliga arvingarna,

2. att riksdagen beslutar uttala sig för att sociala myndigheter tar kontakt med äldre personer, främst de ensamboende, för att förhindra att samvetslösa människor lurar av dem pengar och ägodelar.

Motion 1984/85:2399 av Lars Gustafsson (s) vari yrkas att riksdagen beslutar anta följande förslag till ändrad lydelse av ärvdabalken 10 kap. 2 § första stycket:

Nuvarande lydelse

Testamentsvittnena *böra* vid sina namn anteckna yrke och hemvist. De *böra* ock å handlingen teckna intyg rörande tiden för bevittnandet samt övriga omständigheter som *kunna* vara av betydelse för testamentets giltighet.

Föreslagen lydelse

Testamentsvittnena *skall* vid sina namn anteckna *personnummer*, yrke och hemvist. De *skall* ock å handlingen teckna intyg rörande tiden för bevittnandet samt övriga omständigheter som *kan* vara av betydelse för testamentets giltighet.

Gällande ordning

Upprättande av testamente

Sedan länge har i svensk rätt uppställts krav på att ett testamente skall upprättas i viss form för att vara giltigt. Nuvarande bestämmelser om testamentes form och om övriga villkor i samband med upprättande av testamente finns i 10 kap. ärvdabalken (ÄB).

Testamente skall upprättas skriftligen med två vittnen. Det krävs sålunda

en skriftlig handling, undertecknad av testator. I vissa fall, t. ex. vid sjukdom, kan undertecknandet ske genom att annan person hjälper testator att föra pennan eller genom att testator uppmanar annan att skriva hans namn. Testamentets text behöver inte vara avfattat eller nedtecknat av testator. Testamentet behöver inte heller vara handskrivet utan kan vara maskinskrivet eller framställt på annat sätt, t. ex. tryckt.

Testamentsvittnena är s. k. solennitetsvittnen, dvs. de utgör en nödvändig förutsättning för testamentets giltighet. För vittnena gäller vissa personliga kvalifikationer liksom särskilda behörighetsregler (se 10 kap. 4 § ÄB). Båda vittnena måste vara samtidigt närvarande när testator undertecknar testamentshandlingen eller vidkänner sin underskrift. Vidare krävs att vittnena känner till handlingens egenskap av testamente. Slutligen skall de bestyrka handlingen med sina namn. I 10 kap. 2 § första stycket ÄB har dessutom intagits en erinran om önskvärdheten att vittnena vid sina namn antecknar yrke och hemvist samt att de på handlingen tecknar en fullständig daterad vittnesmening med uppgift om de omständigheter som kan vara av betydelse för testamentets giltighet.

Om testator på grund av sjukdom eller annat nödfall är förhindrad att upprätta ett ordinärt testamente kan testamentet upprättas antingen muntligen införd två vittnen eller utan vittnen genom en egenhändigt skriven och undertecknad handling, s. k. holografiskt testamente. Om muntligt testamente används gäller beträffande vittnena samma krav som vid ordinärt testamente.

Ett testamente, upprättat på detta sätt i nödfall, är ogiltigt om testator sedermera under tre månader varit i tillfälle att förordna om sin kvarlåtenskap genom ett ordinärt testamente.

Testamentes ogiltighet

Ett testamente kan vara ogiltigt på grund av omständigheter vid dess tillkomst. Bestämmelser härom finns i 13 kap. ÄB. De innefattar emellertid inte någon uttömmande reglering av frågan om testamentes ogiltighet. Exempelvis följer redan av allmänna rättsgrundsatser att ett testamente är ogiltigt om det förfalskats, och ett testamente vars innehåll är lagstridigt kan uppenbarligen inte upprätthållas.

Bestämmelserna i 13 kap. ÄB innebär i huvudsak följande. Ett testamente är ogiltigt om testator ej var behörig att förordna om sin kvarlåtenskap. Sådan behörighet har den som fyllt 18 år. Även underårig som är eller varit gift eller som fyllt 16 år får genom testamente förordna om egendom, över vilken han själv råder. Ett testamente är inte heller gällande om det inte upprättats enligt formreglerna i 10 kap. ÄB. Detsamma gäller om testamente upprättats under inflytande av rubbad själsverksamhet eller om det upprättats under tvång eller annat otillbörligt inflytande genom missbruk av testators oförstånd, viljesvaghet eller beroende ställning. Om testamentet tillkommit genom svek eller annan villfarelse som varit bestämmande för testators vilja att göra testamentet är det inte heller giltigt.

I 14 kap. ÄB finns bestämmelser om bevakning och klander av testamente. Ett testamente skall uppvisas (bevakas) vid domstol inom sex månader från

det testamentstagaren fått kännedom om testators död och det till hans eller hennes förmån gjorda förordnandet. Verkställd bevakning gäller för alla testamentstagare och utgör en förberedande åtgärd för det slutliga avgörandet av frågan om testamentets giltighet.

Om arvingen godkänt testamentet, är bevakningsåtgärd överflödigt såvitt angår denna arvinge. Godkännandet innebär nämligen att arvingen avstått från att framställa invändningar mot testamentet, oavsett om anledning förelegat att ifrågasätta dess giltighet.

Sedan bevakning ägt rum skall testamentet delges arvingarna. Delgivning av muntligt förordnande skall ske genom överlämnande av skriftlig uppgift om testamentets innehåll.

Om arvinge gör gällande att testamente är ogiltigt på grund av omständigheter vid dess tillkomst, skall han eller hon väcka klandertalan därom inom sex månader efter det att testamentet delgetts vederbörande. Försitts denna tid, är rätten till talan förlorad.

Motionsmotiveringar

I motion 587 framhålls att äldre människor ofta luras på pengar och värdeföremål eller att de förmås att skriva testamenten till förmån för personer som på olika sätt ställer sig in hos dem. Förfarandet underlättas genom att dessa äldre personer ofta bor ensamma, är lätta att påverka och av att de ibland är så senila att de inte förstår sitt bästa. Enligt motionären händer det att anhöriga, som kanske under ett långt liv haft goda relationer till sin släkting och ofta utan ersättning hjälpt till vid sjukdom m. m., blir lottlösa. Motionären anser att det är angeläget att verksamheten stoppas. Det är också viktigt att de sociala myndigheterna har god kontakt med äldre personer, särskilt ensamboende. När ett testamente har upprättats bör enligt motionären utredas om testator blivit utsatt för påverkan.

I motion 2399 framhålls att avsaknaden av krav på att testamentsvittne vid sitt namn skall ange yrke och hemvist får till följd att testamentsvittnen inte alltid kan identifieras i de fall när detta är önskvärt eller nödvändigt, t. ex. i en process om klander av testamente. Motionären pekar på att det förekommit fall där, trots omfattande efterforskningar på orten, vittnen ej kunnat höras i en sådan process på grund av att endast vittnenas namn funnits på testamentet. Eftersom det måste anses som ytterst otillfredsställande att testamentsvittnen inte kan identifieras bör enligt motionären ärvdabalken ändras genom införandet av en tvingande bestämmelse om yrke, hemvist och personnummer. Detsamma anser motionären skall gälla beträffande ändringar och tillägg i redan bevittnat testamente. Slutligen bör det enligt motionären vara tvingande för vittnena att ange tidpunkten för bevittnandet.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet två motioner om testamentsrättsliga frågor.

Enligt ärvdabalken (ÄB) har den som fyllt 18 år rätt att genom testamente

förordna om sin kvarlåtenskap. Även underåriga får i vissa fall testamentera sin egendom. Bestämmelser om upprättande av testamente finns i 10 kap. ÄB. Huvudregeln är att testamente skall upprättas skriftligen och bevitnas av två personer. Testator skall underteckna testamentshandlingen eller vidkänna sin underskrift på den i båda vittnenas samtidiga närvaro. Vittnena skall känna till att handlingen är ett testamente men de behöver inte känna till det närmare innehållet i testamentet. Vittnena skall bestyrka handlingen med sina namn. De angivna reglerna är formföreskrifter som i princip måste följas om testamentet skall vara giltigt. I ÄB finns dessutom några bestämmelser som inte är formföreskrifter. Dessa regler innebär att vittnena bör anteckna yrke och hemvist vid sina namnteckningar samt att de bör på handlingen teckna ett intyg beträffande tiden för bevitnandet och övriga omständigheter som kan vara av betydelse för testamentets giltighet. Har vittnena tecknat ett sådant intyg skall om testamentet klandras tilltro fästas vid det såvida inte omständigheter förekommer som förringar intygets trovärdighet.

På ansökan av en arvinge kan domstol förklara att ett testamente är ogiltigt. Olika omständigheter kan föranleda en sådan ogiltigförklaring. Sålunda är testamentet inte giltigt om formföreskrifterna i 10 kap. åsidosatts. Testamentet är vidare ogiltigt om någon upprättat det under inflytande av rubbad själsverksamhet eller om någon tvungit testator att upprätta det eller förmått honom därtill genom missbruk av hans oförstånd, viljesvaghet eller beroende ställning. Detsamma gäller om testator blivit svikligen förledd att upprätta testamentet eller eljest svävat i villfarelse som varit bestämmande för hans vilja att testamentera.

I motion 587 (c) framhålls att äldre människor ofta på ett otillbörligt sätt påverkas att skriva testamenten till förmån för personer som ställt sig in hos dem och till nackdel för nära anhöriga. Vanligen rör det sig om personer som bor ensamma och därför är lättpåverkade eller som är senila. Motionären anser det angeläget att sådan verksamhet förhindras. I motionen yrkas att ÄB ändras så att testamente, som innehåller föreskrifter som avviker från gällande arvsregel, inte skall vara giltigt förrän det noga utretts om testator blivit utsatt för påverkan eller om förmånstagaren verkligen gjort sig mera förtjänt av arv än de lagliga arvingarna. Motionären yrkar vidare att riksdagen beslutar uttala sig för att sociala myndigheter tar kontakt med äldre personer, främst de ensamboende, för att förhindra att samvetslösa människor lurar av dem pengar och ägodelar.

I likhet med motionären anser utskottet att det inte får förekomma att människor på ett otillbörligt sätt påverkas att testamentera sin egendom. Utskottet kan också dela uppfattningen att det är angeläget att sådana påtryckningar i den mån de förekommer förhindras. Den av motionären föreslagna lagändringen kan utskottet dock inte tillstyrka. Eftersom syftet med ett testamente regelmässigt är att testator vill bestämma om sin kvarlåtenskap på ett annat sätt än vad som följer av arvsreglerna, skulle ett genomförande av förslaget innebära att i stort sett varje testamente blir ogiltigt såvida inte domstol slår fast att det skall gälla. Friheten att testamentera skulle med andra ord bli helt illusorisk.

De problem som kan förekomma på området får enligt utskottets mening

angripas på annat sätt. Utskottet vill härvidlag peka på att – förutom bestämmelserna om ogiltigförklaring av ett testamente – vissa regler i brottsbalken kan bli tillämpliga när en person förmått en annan att testamentera sin egendom. Detta gäller bl. a. straffbestämmelsen om ocker. I vissa fall kan också mutbrott föreligga. Utskottet vill vidare framhålla att de sociala myndigheterna får anses ha ett ansvar för att människor inte utsätts för otillbörliga påtryckningar i testamentsfrågor. Det bör vara möjligt för dessa myndigheter att genom instruktioner eller på annat sätt göra dem som kommer i kontakt med äldre och ensamstående personer uppmärksamma på problemet. Något särskilt uttalande från riksdagens sida om att sociala myndigheter skall ta kontakt med äldre personer anser dock utskottet inte erforderligt.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 587.

I motion 2399 framhålls att det förekommer att testamentsvittnen inte kan höras som vittnen vid en rättegång om testamentets giltighet därför att de inte kunnat identifieras. Motionären anser att nuvarande regler i ÄB inte är tillräckliga. Enligt motionären bör i ÄB införas en tvingande regel om att vittnena på testamentet skall ange inte bara sitt yrke och hemvist utan också personnummer. Motionären yrkar att ÄB skall ändras i enlighet härmed.

Utskottet kan i och för sig dela motionärens uppfattning om att det är angeläget att testamentet innehåller sådana uppgifter att testamentsvittnena senare kan anträffas. Som motionären framhåller underlättas otvivelaktigt efterforskningar av vittnena om de antecknat yrke, hemvist och personnummer på testamentet. Utskottet vill därför stryka under vikten av att sådana anteckningar görs. Att i enlighet med motionärens önskemål införa en tvingande regel härom skulle emellertid föra för långt. En sådan regel skulle nämligen få karaktären av en formföreskrift och medföra att testamentet inte blir giltigt då vittnena underlåter att anteckna de erforderliga uppgifterna. Utskottet kan därför inte tillstyrka motionen. Utskottet vill tillägga att de problem som kan ha uppkommit i stor utsträckning torde bero på att testator och vittnena inte insett betydelsen av att vittnena följer ÄB:s nuvarande regler och antecknar yrke och hemvist. Advokater och andra som bistår vid upprättande av testamenten har här en viktig uppgift att fylla genom att lämna information om dessa regler. I sammanhanget kan nämnas att förtryckta testamentshandlingar finns att tillgå och att dessa i regel innehåller anvisningar om att vittnenas yrke och hemvist bör anges.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1984/85:587 och 1984/85:2399.

Stockholm den 28 november 1985

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olson (fp), Nic Grönvall (m), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s), Hans Rosengren (s), Marianne Carlström (s) och Ulla-Britt Åbark (s).

